

МАСТАЦКІ ТВОР ЯК РЭСУРС ЖУРНАЛІСЦКАЙ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ

Н. А. Тачыцкая

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, г. Мінск;
nadezhda.tochickaya@gmail.com;*

наук. кір. – Л. П. Саянкова-Мяльніцкая, канд. філал. навук, дац.

У дадзеным артыкуле мастацкі твор разглядаецца як рэсурс журналісцкай інтэрпрэтацыі, а рэцэнзія – як вынік аўтарскіх рэфлексій. Аб'ектам даследавання з'яўляецца мастацкі твор – літаратурны твор, фільм і спектакль. Мэта працы заключаецца ў тым, каб прааналізаваць механізм інтэрпрэтацыі, разгледзець мадыфікацыйныя працэсы ў мастацтве і іх уплыў на інтэрпрэтацыю, вызначыць асноўныя тыпы знакаў, з дапамогай якіх можна інтэрпрэтаваць мастацкі твор, звярнуць асаблівую ўвагу на сродкі інтэрпрэтацыі. Вынікі праведзенага даследавання могуць стаць асновай для далейшага вывучэння інтэрпрэтацыі мастацкага твора ў беларускім медыйным арт-дыскурсе.

Ключавыя словы: інтэрпрэтацыя; мастацкі твор; вобразныя знакі; канвенцыянальныя знакі; успрыманне; сродкі інтэрпрэтацыі.

Стымулам для стварэння мастацкага твора з'яўляецца рэчаіснасць. «Мастацтва – гэта не што іншае, як рэакцыя на свет, а мастацкі твор – вынік першаснай камунікатыўнай дзейнасці чалавека і аб'ект другаснай» [1, с. 55]. Даследчыца Юлія Гаварухіна ў адносінах да літаратурнай крытыкі адзначала, што «крытык інтэрпрэтуе адначасова не толькі ўжо растлумачанае і ўвасобленае быццё, але і само быццё, звяртаючыся да яго праз тэкст, супастаўляючы пісьменніцкую інтэрпрэтацыю з рэчаіснасцю. Такім чынам, крытык у сваёй дзейнасці, па сутнасці, адначасова ажыццяўляе два акты: інтэрпрэтуе свет мастацкага тэксту і тое быццё, якое паслужыла яго крыніцай, а літаратурная крытыка працягвае сэнсы, звяртаючыся да чытача і пераадольваючы непазбежнае ператварэнне чужога досведу разумення ў сапраўднае» [2, с. 71]. Вынікае, што кожны від мастацтва з'яўляецца часткай інтэрпрэтаванай рэчаіснасці, а такім чынам, крыніцай, сродкам самаразумення.

Твор мастацтва, па Умберта Эка, – «гэта завершаная і закрытая форма, унікальная як арганізаванае арганічнае цэлае, але ў той жа час – адкрыты прадукт, бо на яго можа накладацца бясконца колькасць розных інтэрпрэтацый, якія не замахваюцца на яго нязменную саматоеснасць» [3, с. 112]. Але інтэрпрэтацыя немагчымая без дыялагічнасці, якая праяўляецца ў тым, што інтэрпрэтатар уступае з аўтарам у дыялог, пагаджаецца або палемізуе з нагоды адлюстраванага ў творы фрагмента рэчаіснасці. Дыялагічная прырода мастацкага твора не дапускае адназначнай інтэрпрэтацыі, у выніку чаго высокамастацкія

творы не страчваюць сваёй актуальнасці цягам доўгага часу. Такім чынам, твор мастацтва можна пераасэнсаваць, пераацаніць, растлумачыць з пазіцыі свайго часу і індывідуальнага бачання.

Працэс мастацкай камунікацыі можна у выглядзе схемы, якую прапанаваў расійскі семіётых Уладзімір Агееў [4, с. 112]. Аднак унясём у яе некаторыя карэктывы. У задуме свайго твора пісьменнік абапіраецца на якую-небудзь падзею або на свой асабісты досвед, далей з дапамогай сродкаў мастацкай выразнасці ўвасабляе задуму ў тэкст. Наступным этапам з'яўляецца разуменне, перажыванне і ўсведамленне дадзенага тэкста рэжысёрам. Сваё рэжысёрскае бачанне ён закладае ў фільм або спектакль, на які потым пішацца рэцэнзія. Такім чынам, мы атрымліваем некалькі інтэрпрэтацый адной падзеі – аўтарскую, рэжысёрскую і журналісцкую. Вынікае, што ўспрыняцце і эстэтычная ацэнка тэксту мастацкага твора з'яўляюцца для кожнага індывідуальнымі і вызначаюцца яго асабістымі якасцямі і ўяўленнямі аб рэчаіснасці.

Рэсурсам любой інтэрпрэтацыі з'яўляецца мастацкі твор. Сёння мы можам назіраць, як мадыфікуецца мастацтва, а зона яго актуальнасці відавочна змяшчаецца з эстэтычнага на сацыяльнае. Усё больш актуалізуюцца такія жанры, як вербацім (у тэатры), сацыяльная драма (у кіно), нон-фікшн (у літаратуры). Сучаснае мастацтва як ніколі імкнецца рэалізаваць свой сацыяльна-камунікатыўны патэнцыял, усё часцей становіцца інструментам сацыяльнай практыкі, нясе ў сабе крытычны зарад.

Змены назіраюцца ў форме і змесце мастацкага твора. Нават у такім відзе мастацтва, як тэатр, які прынята лічыць элітарнай вобласцю мастацкай творчасці, не выключаюцца формы масавай культуры. Таццяна Арлова трапіла адзначыла, што прайшоў час якасных п'ес. «Тэксты п'ес сталі менш значнымі. Важны тэкст спектакля, тое, што прыдумае рэжысёр. Значыць, мяняюцца тэма, сюжэт, характары герояў. У выніку можа згубіцца сэнс. Дык навошта біцца над якасным тэкстам! Запісвай, што бачыш» [5]. Крытык таксама заўважыла, што «культура – гэта іншабыццё чалавечага духу, якое прадстаўлена ў знаках, інтэрпрэтатар павінен дасканала валодаць гэтымі знакамі і перадаваць іх у працэсе камунікацыі» [6, с. 39]. Таму варта вылучыць сродкі (знакі), якія дапамагаюць зразумець, праінтэрпрэтаваць мастацкі твор. Традыцыйна вылучаюць тры групы відаў мастацтва:

- прасторавыя (жывапіс, скульптура, графіка, мастацкі фотаздымак, дызайн), то-бок тыя, што разгортваюць свае вобразы ў прасторы;
- часавыя (дэкламацыя, музыка), дзе вобразы ствараюцца ў часе;

– прасторава-часавыя (тэатральныя пастаноўкі, кіна- і тэлемастацтва), якія валодаюць працягласцю ў часе і прасторы [4, с. 109].

У кожнай з гэтых груп выкарыстоўваюцца розныя віды і тыпы знакаў. Адзначым іх наступную класіфікацыю: вобразныя (звяртаюцца да непасрэдна асацыятыўных механізмаў успрымання) і канвенцыянальныя (выкарыстоўваюцца сумесна з іншымі тыпамі знакаў у сінтэтычных формах творчасці). У першым выпадку мы маем справу з незафіксаваным вобразам, да такіх відаў мастацтва адносяцца літаратура і музыка. Ствараючы літаратурны твор, аўтар выражае ў знакавай форме свет сваёй свядомасці. Перакладаючы з’явы рэчаіснасці ў форму мастацкага твора, аўтар ажыццяўляе мастацкую рэфлексію падзеі, свайго досведу, выражае гэта ў выглядзе тэксту, выкарыстоўваючы розныя выразныя сродкі. Чытач мастацкага твора асэнсоўвае яго змест і, кіруючыся сваім досведам і веданнем літаратуры, будзе ў сваёй свядомасці адпаведны мастацкі вобраз. Пры гэтым у кожнага чытача будзе ўнікаць свой унікальны вобраз. За кошт бязмежнай вобразнасці літаратура і музыка ўздзейнічаюць на адрасата мацней.

Канвенцыянальнымі знакамі карыстаюцца тэатральнае і кінамастацтва, бо тут мы маем справу з ужо зафіксаваным вобразам у фільме або спектаклі, бачым рэжысёрскую інтэрпрэтацыю, яго ўласнае бачанне твора. Некаторыя даследчыкі наадварот прытрымліваюцца меркавання, што кіно і тэатр за кошт аўдыёвізуальных сродкаў здольныя лепш уздзейнічаць на аўдыторыю.

На аснове прапанаванай класіфікацыі вылучым сродкі інтэрпрэтацыі мастацкага твора. У літаратуры спрадвечным з’яўляецца пытанне: як напісана і што напісана? І калі сюжэт дазваляе стварыць у свядомасці пэўны вобраз, то менавіта форма твора, яго кампазіцыя дапамагаюць праінтэрпрэтаваць яго: «“Крыштальная ноч” маладой пісьменніцы нагадвае дзённік сучаснай дзяўчыны, куды яна запісвае свае ўражанні». (ЛіМ. 30 студ. 2019). Важным ключом для разумення літаратурнага твора з’яўляюцца ілюстрацыі, якія самі па сабе інтэрпрэтацыя мастака: «Обратила внимание на иллюстрацию. На темном фоне – ладонь, а на ладони – золотая, будто изнутри светящаяся луковица. Вроде все просто, но этот внутренний свет притягивал, завораживал, интриговал» (afisha.tut.by, 10.01.2020). У адрозненне ад літаратуразнаўчай у журналісцкай інтэрпрэтацыі, не засяроджваецца ўвага на сродках стварэння мастацкай выразнасці і іх ролі у тэксце, але адзначаюцца выбітныя героі: «Мужик-ведьма, несомненно, – один из самых красочных персонажей повести. Рядом с ним всегда происходит что-то забавное, с легким сдвигом. Что и неудивительно, ведь он, ко всему прочему, еще и коллекционер всяческих отклонений» (afisha.tut.by, 06.05.2019).

Інтэрпрэтацыю акцёра як знака, яго асобасную характарыстыку і праяўленне сябе як выканаўцы ролі варта лічыць сродкам інтэрпрэтацыі фільма або спектакля: «У выкананні Хаакіна Фенікса гэты дзіўны, балючы, поўны супярэчнасцяў персанаж набывае сапраўды біблейскую велічыню і літаратурную падрабязнасць» (Звязда. 8 кастр. 2019). У сваіх інтэрпрэтацыях крытык або журналіст абавязкова звяртаецца да сцэнаграфіі спектакля, элементы якой хаваюць у сабе нямала сэнсаў: «Увасабленнем гэтай няспынай вандроўкі паўстае аскетычная сцэнаграфія Аляксандра Вахрамеева: чатыры рухомыя рамы раз-пораз ператвараюцца сярод іншага ў карабель, на якім падарожнічае са сваім таварыствам Кандыд» (Мастацтва. 2019. № 8).

Калі мы адзначалі мадыфікацыйныя працэсы ў мастацтве, то іх выразнае праяўленне назіраецца ў тэатры. Усё часцей можна ўбачыць, як асучасніваюцца і пераасэнсоўваюцца класічныя творы, адпаведна, мяняецца і іх інтэрпрэтацыя. 27 студзеня 2018 года ў Купалаўскім тэатры адбылася прэм'ера спектакля «Рэвізор» па аднайменнай п'есе Мікалая Гоголя, дзе дзеянне было перанесена ў беларускі райцэнтр. Адметнасцю спектакля стала мова герояў, таму мэтазгодна вылучыць яе як сродак інтэрпрэтацыі: «Служивые люди начинают говорить, и сразу же становится видным или, скорее, слышимым ключевое решение Пинигина – герои Гоголя разговаривают на тряснке, что прекрасно передает колорит районного центра: действие «Ревизора» перенесено в Беларусь в 1970–1980-е годы (впрочем, отдельные мизансцены, вроде женщин с баулами, отсылают нас к 1990-м, подчеркивая вневременной характер произведения)» (afisha.tut.by, 28.01.2018).

З тэхнічнага боку інтэрпрэтаваць фільм дапамагаюць праца аператара і мантаж. Менавіта на гэтых аспектах засяроджвалі ўвагу крытыкі ў рэцэнзіях на фільм Сэма Мендэса «1917»: «Сэм Мендес пришёл в режиссуру кино из театра, поэтому подобные финты выглядят вполне логичной попыткой возвращения к профессиональным корням и передачи театрального (ровно в середине есть даже антракт – главный герой ненадолго отключается вместе с картинкой), почти иммерсивного опыта на экраны» (afisha.tut.by, 31.01.2020). І падобным рашэннем падкрэсліваўся не толькі эфект прысутнасці, але і тое, што дзеянне на экране фактычна адбываецца цягам аднаго дня.

Інтэрпрэтацыя – гэта шматэтапны працэс асэнсавання мастацкага твора. Мастацкі твор – літаратурны, фільм, спектакль – у сваю чаргу ўяўляе сабой складаную знакавую сістэму, дзе кожны знак мае сваю функцыю і ролю ў інтэрпрэтацыі. Таму варта лічыць мастацкі твор рэсурсам журналісцкай інтэрпрэтацыі, а рэцэнзію – яе вынікам.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. *Сидоров Е. В.* Проблемы речевой системности. М. : Наука, 1987. 138 с.
2. *Говорухина Ю. А.* Русская литературная критика на рубеже XX–XXI веков : дис. ... докт. фил. наук : 10.01.01. Томск, 2010. 469 с.
3. *Эко У.* Роль читателя. Исследования по семиотике текста. М. : Изд-во АСТ : CORPUS, 2016. 640 с.
4. *Агеев В. Н.* Семиотика. М. : Весь мир, 2002. 254 с.
5. *Орлова Т.* Пустышка или вариант абсурдистского искусства: зритель выберет то, что ему больше нравится [Электронны рэсурс]. URL: <https://www.sb.by/articles/molodym-posmeyatsya-starshim-opechalitsya.html> (дата обращения: 27.03.2020).
6. *Орлова Т. Д.* Театральная журналистика. Теория и практика. Минск : БГУ, 2002. Ч. II. 133 с.